

avoid the risk of infection following the universal principle of precaution. It consists in treating all persons as potentially infected and with all substances (objects) as those that can carry infectious agents.

Any preparatory action for conducting the study may vary in each case. But their implementation needs to take into account all possible risks of HIV/AIDS and tuberculosis infection and take measures to prevent and avoid this threat.

Keywords: examination, tactics, investigatory actions, tuberculosis, HIV/AIDS, risks of infection.

УДК 343.98

Чередник К.О. ©

здобувач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-4-155-159

ЩОДО МОДЕЛІ ПОБУДОВИ КОМПЛЕКСІВ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА НА РИНКУ НЕРУХОМОСТІ

Досліджено теоретичні питання, пов'язані із визначенням поняття «тактична операція» та її змістом, приділяється увага найбільш поширеним видам тактичних операцій. Здійснено аналіз криміналістичної літератури щодо розходження поглядів з приводу проведення тактичних операцій та комплексу заходів, що входять до їх змісту. Запропоновано перелік найбільш доцільних комплексів тактичних операцій при розслідуванні шахрайств на ринку нерухомості, у тому числі вчинених організованими злочинними угрупованнями.

Ключевые слова: розслідування, тактична операція, тактична комбінація, шахрайство, нерухомість, ринок нерухомості, організовані злочинні угруповання.

Постановка проблеми. У справах про шахрайство, пов'язане з нерухомістю, вирішити завдання, які стоять перед слідчими, працівниками оперативних підрозділів та іншими взаємодіючими з ними особами, неможливо без системного підходу, що полягає у створенні ефективно діючого в складних слідчих ситуаціях комплексу слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, організаційних дій, а також використання допомоги фахівців у різних галузях. Між тим у криміналістичній літературі розглядаються дискусійні погляди на сутність тактичної операції, її ознаки та структуру.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить, що за різних часів питання щодо комплексів тактичних операцій досліджувалася низкою вчених, зокрема: Р.С. Белкіним, Л.Я. Драпкіним, В.М. Карагодіним, В. О. Коноваловою, О.В. Курманом, О.Л. Мусієнко, В.В. Тищенко, К.О. Чаплинським, В.Ю. Шепитьком та ін. Вказані автори внесли чималий вклад до питань тактичних операцій та їх комплексів при розслідуванні злочинів різних категорій. Між тим, виникає низка дискусійних питань, які підлягають вирішенню.

Метою статті є аналіз існуючих наукових поглядів на проблеми тактичних операцій і на цій підставі – визначення комплексу тактичних операцій, найбільш доцільного при розслідуванні шахрайств на ринку нерухомості, вчинених злочинними угрупованнями.

Виклад основного матеріалу. Необхідно враховувати, що не будь-який набір слідчих та інших дій можна визнати тактичною операцією. У функціональному відношенні об'єднання слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів у тактичну операцію відбувається на підставі можливості вирішення у результаті такого об'єднання певного завдання розслідування, яке через об'єм або зміст неможна вирішити шляхом застосування окремих тактичних прийомів, слідчих дій тощо [1, с. 251].

Між тим, як наголошує В.М. Шевчук, поряд з елементарною будовою структури тактичної операції криміналістами висловлені пропозиції й щодо створення структури цієї категорії базуючись на функціональних підходах. Зокрема, за переконанням деяких вчених, парадигмальне (загальноприйняте, усталене) уявлення про структуру тактичної операції відображає морфологічний (елементний) аспект моделі, тоді як функціональний підхід надає можливість перейти від будови об'єкта до поняття його організації. Якщо

елементна схема передбачає лише розуміння змісту і то далеко не завжди, то функціональна схема дозволяє аналізувати цей зміст [2, с. 320].

Одним з прихильників такої моделі є І.М. Комаров, який, виділяючи компоненти у структурі тактичної операції, наводить доволі складну їх конструкцію: 1) суб'єкт доказування як умова планування, організації та проведення методу з урахуванням суб'єктно-об'єктної природи останнього; 2) складна особлива система цілей (завдання), до змісту якої, як окремий випадок, можуть входити техніко-криміналістичні окремі і тактико-криміналістичні прості особливі системи цілей (завдання); 3) засоби – процесуальні та непроцесуальні (організаційні та технічні) дії та заходи, методи пізнання, спеціальні криміналістичні методи (техніко-криміналістичні та структурно-криміналістичні), криміналістичні рекомендації, техніко-криміналістичні та тактико-криміналістичні прийоми, технічні та інші прийоми і методи; реставрація; реконструкція; тактико-криміналістичні комбінації; техніко-криміналістичні операції та ін.; 4) зв'язки між наведеними компонентами [3, с. 82].

Не припиняючи значимості такого підходу, змушені констатувати, що він є доволі громіздким і перевантажує зміст тактичної операції, приховуючи основні вагомні складові.

Аналіз думок вчених та практичних працівників також показав, що деякі ототожнюють поняття «тактична операція» з «тактичною комбінацією».

Між тим, підтримуємо думки тих науковців, які не змішують і не ототожнюють ці два поняття, а вкладають в них різний зміст.

З цього приводу цілком слушним є зауваження В.Ю. Шепітька, який вважає, що визначення поняття «тактична комбінація», що охоплює поєднання слідчих дій, викликає заперечення. Більше того, він переконаний, що недоцільно об'єднувати в одному понятті дві самостійні категорії – «поєднання тактичних прийомів» (система прийомів) і «поєднання слідчих (або інших) дій» (тактична операція). Поєднання тактичних прийомів і слідчих дій мають різну мету і не є рівнозначними. В етимологічному сенсі термін «комбінація» тотожний терміну «система прийомів для досягнення чого-небудь». Тактична комбінація можлива лише в межах однієї слідчої (судової) дії і не припускає поєднання з тактичними прийомами іншої процесуальної дії, тому її необхідно розглядати як синонім тактичних прийомів [4, с. 95-97].

Слушною є думка С.В. Лаврухіна, який зазначає, що, оскільки сукупність слідчих та інших дій у криміналістиці зазвичай називається тактичною операцією, з метою уникнення термінологічної плутанини видається доцільним тактичною комбінацією називати сукупність тактичних прийомів провадження однієї слідчої дії [5, с. 152].

Підсумовуючи наведені точки зору, можна сказати, що більшість науковців та практиків, говорячи про тактичну операцію, покладають у її зміст певні структурні елементи, що здебільшого є схожими. До таких слід віднести:

- провадження комплексу однойменних або різнойменних процесуальних або непроцесуальних дій (СРД, НСРД, заходів забезпечення кримінального провадження, ревізійних дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів тощо);
- об'єднаність єдиним планом і єдиним задумом;
- єдине керівництво слідчого над проведенням;
- виконання окремих проміжних завдань, підлеглих загальним цілям розслідування;
- вирішення задач у певній слідчій ситуації.

Існує різний погляд й на класифікацію тактичних операцій. Так, С.Ф. Здоровко пропонує такі підстави класифікації тактичних операцій: 1) залежно від виду злочину; 2) залежно від проміжних (локальних) завдань розслідування злочинів; 3) залежно від характеру елементів структури тактичної операції: однорідні або різнорідні (дві і більше однотипних слідчих дій; комплекс різнопланових слідчих дій; комплекс слідчих дій і оперативно-розшукових заходів; комплекс слідчих дій і заходів організаційного порядку; система оперативно-розшукових заходів; комплекс оперативно-розшукових і організаційних заходів); 4) залежно від рівня складності тактичної операції (прості і складні); 5) залежно від часового періоду дії тактичної операції (одномоментні і такі, що мають певну протяжність у часі); 6) залежно від етапу розслідування злочину (тактичні операції, проведені на початковому, наступному або заключному етапі розслідування); 7) залежно від характеру спрямованості операції (пізнавальні тактичні операції, пошукові і розшукові, такі, що виконують організаційні функції); 8) залежно від осіб, що здійснюють взаємодію при проведенні тактичної операції (тактичні операції, проведені слід-

чим; тактичні операції, проведені слідчо-оперативною групою (або слідчою бригадою); оперативно-тактичні операції, проведені під керівництвом слідчого, та ін.) [6, с. 7].

При цьому В.М. Карагодін підкреслює, що розробляти типові тактичні операції за рівнем загальності можна, умовно поділивши їх на дві групи. Типові тактичні операції першого, більш високого рівня узагальнення розробляються для використання в ситуаціях, які є типовими для злочинів різних видів. Розробка таких операцій можлива, незважаючи на відмінності не тільки у кримінально-правових, але і криміналістичних характеристиках окремих видів злочинів. Типові тактичні операції другої групи розробляються з урахуванням криміналістичної характеристики окремих видів і груп злочинів і ситуацій, типових для їх розслідування. Названі тактичні операції є більш конкретними, оскільки конкретизуються їх завдання, вони мають плануватися на основі більш загальних операцій першого рівня [7, с. 56].

Такий підхід імпонує і, якщо підійти спочатку до тактичних операцій у загальному вигляді, то можна вдало виокремити серед них ті, що вирішуватимуть більш конкретні завдання у справах про шахрайства, пов'язані із залученням коштів у будівництво об'єктів нерухомості.

Аналізуючи думки прихильників розгляду проблем криміналістичної методики в розрізі проведення тактичних операцій, слід відзначити їх різноманітність.

Так, В.М. Шевчук, намагаючись відстояти підхід щодо обов'язкового використання у кримінальному провадженні тактичних операцій, визначив доволі широкий узагальнений їх перелік. До переліку увійшли такі операції: 1) «Встановлення характеру події злочину»; 2) «Встановлення місця і часу вчинення злочину»; 3) «Встановлення способу вчинення злочину»; 4) «Встановлення предмету злочинного посягання»; 5) «Встановлення мотивів вчинення злочину»; 6) «Встановлення особи злочинця»; 7) «Встановлення особи потерпілого (жертви)»; 8) «Встановлення провокуючої поведінки жертви»; 9) «Перевірка зв'язків потерпілого»; 10) «Встановлення співучасників злочину»; 11) «Затримання злочинця на місці злочину»; 12) «Розшук особи, яка зникла з місця події і переховується від слідства»; 13) «Перевірка алібі підозрюваного»; 14) «Встановлення свідків»; 15) «Перевірка обмови»; 16) «Перевірка самообмови»; 17) «Нейтралізація протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб»; 18) «Вивчення особи підозрюваного»; 19) «Усунення негативного впливу з боку підозрюваного»; 20) «Захист доказів»; 21) «Захист потерпілих»; 22) «Захист свідків» тощо [8, с. 138].

Між тим, не дивлячись на вдалу спробу максимально звести у єдиний перелік найбільш поширені тактичні операції, що зустрічаються у практиці розслідування злочинів, маємо звернути увагу на їх високий рівень узагальнення.

До того ж, сам вчений акцентує, що типові тактичні операції мають розроблятися відповідно до спеціфіки розслідування окремих видів (підвидів) злочинів, стадій кримінального провадження, слідчих ситуацій, тактичних завдань, розглядатись як невід'ємні складові видових чи підвидових криміналістичних методик розслідування злочинів [8, с. 138].

Розглянемо запропоновані тактичні операції при розслідуванні груп злочинів, що є спорідненими з шахрайством на ринку нерухомості. Йдеться про злочини корисної спрямованості, у тому числі економічного напрямку.

Загалом, при розслідуванні злочинів, пов'язаних із розкраданням майна, найпоширенішими тактичними операціями більшість науковців вважає: «Встановлення осіб, причетних до розкрадання», «Забезпечення відшкодування матеріальних збитків», «Груповий обшук», «Розшук і затримання злочинців», «Встановлення способу вчинення злочину», «Документ» тощо [9, с. 36; 10, с. 14].

Зокрема, В.А. Князев при розслідуванні розкрадань пропонує проводити всього три тактичні операції: «Документ», «Співучасники» та «Забезпечення відшкодування матеріальних збитків» [11, с. 79].

Розглядають тактичні операції й розробники методики розслідування шахрайств. Так, О.Л. Мусієнко зазначає, що при розслідуванні шахрайства можуть застосовуватися такі операції: «Затримання шахрая на місці злочину», «Встановлення кола жертв шахрайського посягання», «Встановлення способів вчинення шахрайства», «Встановлення особи шахрая», «Документ», «Визначення розміру матеріальних збитків» [12, с. 139].

З метою вирішення поставлених завдань у справах щодо шахрайств з фінансовими ресурсами О.В. Курман доцільним вважає проведення тактичних операцій, серед яких найбільшу значимість набувають такі тактичні операції, як: «Документ», «Співуча-

стики», «Позичальник», «Кредитор», «Встановлення та розшук злочинця, що переховується», «Забезпечення відшкодування матеріальних збитків» [13, с. 148].

Деякими науковцями пропонуються й тактичні операції при розслідуванні шахрайства, пов'язаного із нерухомістю. Найбільш поширеними з них є: «Встановлення і перевірка подій, що передували шахрайству», «Встановлення особи, розшук і затримання підозрюваного в шахрайстві», «Затримання шахрая на місці злочину», «Перевірка алібі підозрюваного», «Виявлення доказів поведінки підозрюваного», «Викриття обвинуваченого у вчиненні шахрайства», «Перевірка показань особи, яка визнала себе винною у скоєнні шахрайства», «Попередження спроби обвинуваченого приховатися від слідства і суду», «Попередження та нейтралізація протидії розслідуванню» [14].

Слід зауважити, що більшість шахрайств на ринку нерухомості вчинюється у складі групи. У цьому контексті слід звернути увагу на систему тактичних операцій, запропонованих В.Ю. Шепітьком. Як він вважає, при вчиненні злочинів ОЗГ особливого значення набувають такі тактичні операції: «Встановлення поширеності злочинної групи»; «Виявлення зв'язків організованої групи»; «Затримання злочинної групи на місці злочину»; «Нейтралізація протидії розслідуванню злочину»; «Виявлення найслабшої ланки в групі»; «Стратегічна розвідка»; «Створення і використання юридичних осіб»; «Підтримання в злочинному співтоваристві режиму напруженості»; «Використання суперечностей між учасниками злочинної групи» [15, с. 63].

Водночас, при розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями, В.М. Варцаба найбільш важливими тактичними операціями, що мають специфічний характер у справах даної категорії (незалежно від видової спрямованості злочину), вважає: 1) «Організований характер злочину»; 2) «Склад і структура організованої групи»; 3) «Корумповані зв'язки організованої групи»; 4) «Взаємодія організованої групи з іншими злочинними формуваннями»; 5) «Причетність організованої групи до злочинів» [16, с. 14].

Слід погодитися із Л.Я. Драпкіним та В.М. Карагодіним, що процес розслідування стає найбільш оптимальним, якщо проводиться не одна, а кілька тактичних операцій, що дозволяють не тільки успішно вирішити проміжні завдання, а й максимально наблизитися до досягнення кінцевої мети розслідування. Зміст і спрямованість тактичної операції обумовлені, по-перше, слідчою ситуацією, а по-друге, видовими особливостями розслідуваного злочину. Тому тактичні операції носять загальний характер, але в теж час повинні остаточно розроблятися в криміналістичній методиці, відповідно до специфіки розслідування певної групи злочинів [17].

Таким чином, можна дійти висновку, що при формуванні тактичних операцій, рекомендованих при розслідуванні окремого виду злочину, слід враховувати такі критерії: специфіку та етап розслідування, на якому планується провести тактичну операцію; обставини вчинення злочину; слідчі ситуації і тактичні завдання.

Висновки. Таким чином, тактичні операції, найбільш доцільні при розслідуванні шахрайств на ринку нерухомості, вчинені злочинними угрупованнями, становлять собою комплекс слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та організаційно-технічних заходів, спрямованих на вирішення тактичних завдань у справах даної категорії. Вибір конкретної тактичної операції залежить від характерної слідчої ситуації.

Бібліографічні посилання

1. Шевчук В.М. Тактична операція як різновид тактико-криміналістичних комплексів // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5. С. 248-252.
2. Шевчук В.М. Структура тактичних операцій: проблеми та пропозиції // Питання боротьби зі злочинністю: вісник. 2016. № 4 (71). С. 318-328.
3. Образцов В.А. Криминалистическое учение о тактической операции // Криминалистика / под ред. проф. В.А. Образцова. М.: Юрист, 1995.
4. Шепітько В.Ю. Познавательные функции деятельности следователя и средства криминалистической тактики // Актуальные вопросы применения уголовно-процессуального и уголовного законодательства в процессе расследования преступлений: сб. матер межвуз науч-практ конф.: в 2 ч. М.: Акад. упр. МВД России, 2009. С. 95-97.
5. Лаврухин С.В. Роль криминалистических характеристик и следственных ситуаций в расследовании умышленных убийств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Саратов, 1982. 133 с.; Бабаева Э.У. Основы криминалистической теории преодоления противодействия уголовному преследованию: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. М., 2006. 44 с.
6. Здоровко С.Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються

організованими групами і злочинними організаціями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / НЮА ім. Я. Мудрого. Х., 2002. 18 с.

7. Карагодин В.Н. Тактические операции в деятельности по распознаванию и преодолению способа сокрытия преступления // Тактические операции и эффективность расследования: сб. науч. трудов. Свердловск: СЮИ, 1986. С. 56-59.

8. Шевчук В.М. Можливості застосування типових тактичних операцій у кримінальному провадженні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. № 3. С. 135-139.

9. Коновалова В.Е. Организация расследования хищений государственного и общественного имущества: учебн. пособие. Харьков: Юрид. ин-т., 1984.

10. Закатов А.А. О совершенствовании тактики розыска и задержания расхитителей // Совершенствование криминалистических средств и методов раскрытия и расследования хищений социалистического имущества: сб. науч. тр. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1982. С. 14-21.

11. Князев В.А. Проблемы тактических операций в методике расследования хищений государственного или общественного имущества: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харьков, 1986. 245 с.

12. Мусієнко О.Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах: монографія / за ред. В.Ю. Шепітька. Х.: Право, 2009. 168 с.

13. Курман О.В. Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2002. 218 с.

14. Антонов В.Н. Преступные посягательства на рынок жилья (криминологические и уголовно-правовые аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дальневосточный государственный университет. Владивосток, 1998. 30 с.

15. Шепітько В.Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями. Харьков: Нац. юрид. акад. Украины, 2000. 88 с.

16. Варцаба В.М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 20 с.

17. Драпкін Л.Я., Карагодин В.Н. Криміналістика. Москва: Проспект, 2011

Надійшла до редакції 26.12.2018

SUMMARY

Cherednik C.O. To the matter of tactical operations in the process of the investigation of fraud in the real estate. The article conducts a theoretical study of issues related to the definition of the concept "tactical operation" and its content, focuses on the most commonly encountered types of tactical operations, which are carried out when investigating crimes of mercenary orientation.

The features and significance of tactical operations for the investigation of frauds of real estate are considered. The analysis of forensic literature regarding the divergence of views of scientists regarding the conduct of tactical operations during the investigation is carried out, a list of recommended tactical operations that are most suitable for the successful resolution of tactical tasks in the investigation of frauds in real estate is indicated.

Keywords: *investigation, fraud, real estate, tactical operation, tactical combination, real estate, organized crime groups.*